

Fonts en (illegale) software

update 2004

Vragen en antwoorden

...GBAAR RECHT DE FONTSOFTWARE, OF DIE DELEN VAN
...RING DE GEBRUIKSRECHTEN VOOR VERKREEG, VOOR
...EEN HARDE SCHIJF OF EEN ANDER OPSLAGMEDIUM VAN
...FTWARE IN EEN GECONFIGUREERD NETWERK MAG
...LOCAL AREA NETWORK VOOR UITSLUITEND EEN VAN
...IE OP EEN HARDE SCHIJF OF EEN ANDER OPSLAGMEI
...TSOFTWARE OVER EEN DERGELIJK NETWERK WAAR
...RE GEBRUIKT KAN WORDEN HET MAXIMUM VAN 5 M
...OOK THUIS OP EEN PERSONAL COMPUTER INSTALLE
...G ECHTER NIET GEBRUIKT WORDEN ALS TEGELIJKER
...KCOMPUTER DE FONTSOFTWARE GEBRUIKT. MEN M
...TEN DAN WAARVOOR DE GEBRUIKSRECHTEN VERLEI
...INTERNE BACK-UP MAG VERVAARDIGD WORDEN. IN

Fonts en (illegale) software

inleiding

Software is tegenwoordig een belangrijke investering bij prepressafdelingen, prepressbedrijven en multimediaondernemingen. Ook voor drukkerijen en printbedrijven wordt het gebruik van software een steeds belangrijker onderdeel van het bedrijfsproces. Het op orde brengen en houden van softwarelicenties blijft ook voor deze ondernemingen een actueel onderwerp. Regelmatig melden dagen vakbladen over de invallen van de Business Software Alliance (BSA) en het probleem van het gebruik van illegale software is nog niet uit de wereld.

Het was destijds de bedoeling van de BSA om het bedrijfsleven in de Benelux wakker te schudden en duidelijk te maken dat hier sprake is van een serieus probleem. Dat is hen zonder meer gelukt. Binnen de grafimediabranche hebben we kunnen constateren dat een groot aantal bedrijven zich er ondertussen van heeft vergewist of aan alle verplichtingen is voldaan.

De Koninklijke KVGGO en OPPO-MMBO hebben altijd op het standpunt gestaan dat het bezit van niet-legaal verkregen software uit den boze is. Niet alleen wordt de softwareleverancier benadeeld, het is ook een vorm van concurrentievervalsing tussen de grafimedia- en multimediebedrijven onderling. Dat we daarnaast discussies blijven voeren met de leveranciers over de prijzen van software, over de upgraderegelingen, over de leveringsvoorwaarden en met name over de in onze ogen nodeloze ingewikkeldheid rond de fontlicenties doet hier niets aan af.

In 1999 brachten KVGGO en het toenmalige OPPO voor het eerst de brochure 'Fonts en (illegale) software' uit, waarin de problematiek door middel van vragen en antwoorden beknopt werd uitgelegd. In 2001 verscheen er een vernieuwde versie, bijgewerkt naar de stand van zaken op dat moment.

In de tussenliggende periode was gebleken dat in de praktijk de meeste problemen zich voordeden bij de softwarepakketten en niet zozeer bij de fonts. Echter, de fontproblematiek is een stuk complexer geworden door de introductie van OpenType fonts en de toepassingen van PDF/X en Certified PDF. Dat vergt veel meer uitleg, vandaar dat in die tekst opnieuw de meeste aandacht werd besteed aan fonts. Maar ook die brochure was slechts een momentopname.

KVGO en OPPO-MMBO hebben gesprekken gevoerd met de belangrijkste leveranciers van letterfonts over andere licentievormen, die beter aansluiten op de dagelijkse praktijk in het grafmediabedrijf. We kunnen in ieder geval melden dat Agfa, ITC, Linotype Library en Monotype hun condities vrijwel gelijkgeschakeld hebben, waardoor het fontlicentieprobleem iets minder moeilijk is geworden. Wij beloofden destijds dat de brochuretekst zou worden geactualiseerd. Dit is de versie voor het voorjaar van 2004, waarin voor het eerst ook een aantal multimedia-toepassingen van fonts wordt behandeld.

Ondertussen hebben er ook gesprekken plaatsgevonden tussen de Nederlandse brancheorganisaties en het Belgische Febelgra over deze problematiek. Dat was nodig om de invoering van Certified PDF te bespoedigen. De fontproblematiek was daar een wezenlijk onderdeel van. Het verheugt ons dat wij nu samen gebruik kunnen maken van de door ons verkregen informatie over software en letterfonts.

De laatste versie van deze publicatie is altijd te vinden op de website van het KVGO (www.kvgo.nl) en van OPPO-MMBO (www.oppo-mmbo.nl).

ir. Arjen Molendijk
Secretaris OPPO-MMBO

Fonts en (illegale) software

Vragen en antwoorden

Wij verzamelden en rubriceerden vele vragen die onze leden over dit onderwerp stelden. Deze vragen en antwoorden zijn hieronder te vinden. Bij het formuleren van de antwoorden is ruimschoots gebruik gemaakt van de informatie en expertise over software en fonts die beschikbaar werd gesteld door Adobe Systems, Agfa Monotype Corporation en Linotype Library. Om redenen van doelmatigheid komen in deze publicatie de verschillen tussen de voorwaarden van deze en de andere producenten niet aan de orde. Voor verdere gedetailleerde informatie op dit punt wordt verwezen naar de producenten zelf of hun distributeurs.

De meest gestelde vragen beantwoord

A. ALGEMEEN

1. Waarvoor zijn softwarelicenties nodig?

In principe is er voor elke software die u gebruikt een geldig gebruiksrecht nodig. De verschillende producenten hanteren daarvoor omschrijvingen als End User License Agreement (EULA) of End User License maar het gaat altijd om de formele gebruiksrechten om de digitale software op een computer (CPU: werkstation, server of RIP) te mogen gebruiken. In veel gevallen is er een directe relatie tussen de fysieke software (de media en de documentatie daarover) en het gebruiksrecht. Heel soms wordt dat recht gekoppeld aan het gebruik van een zogenaamde dongle maar meestal is de software op digitale media aangebracht. De software kan ook via internet betrokken worden en rechtstreeks op de CPU geplaatst. Voor elk werkstation en iedere PC of Mac is de licentie voor alle systeemprogrammatuur, applicatiesoftware, utilities, plug-ins, fontsoftware en fonts nodig. Bij koppeling van een werkstation in een netwerk is de

beschikbaarheid van centraal opgeslagen toepassingsprogramma's en fonts doorslaggevend of men voor al die werkplekken softwarelicenties nodig heeft. Bij het gebruik van software op afzonderlijke, niet gekoppelde, werkplekken is de bepaling van het expliciete gebruik relatief gemakkelijk. De mogelijkheid de werkstations en andere productieapparatuur in één netwerk op te nemen heeft de snelheid van uitwisselen of transport van data naar andere locaties weliswaar vergemakkelijkt; deze vorm van flexibiliteit is wat betreft de gebruikskosten voor de software echter aanzienlijk duurder omdat de mogelijkheid software op alle werkplekken in te zetten direct consequenties heeft voor de gebruikskosten. De ultieme flexibiliteit wordt dan extra belast doordat men dan in licenties voor software voor relatief veel werkstations zal moeten investeren.

Sommige Operating Systemen kennen mogelijkheden het gebruik expliciet te beperken en zijn in staat de mogelijkheden en rechten van elke gebruiker vast te leggen. Aparte managementsystemen controleren de beschikbaarheid en toegang tot software en kunnen het gebruik tot een omschreven aantal werkplekken en randapparaten beperken. Ze kunnen daarbij meerdere platforms ondersteunen en zijn voorzien van beveiligingssystemen die de software-distributie en software-upgrades uitvoeren. Fontmanagementsystemen kunnen soms ook exact controleren welke werkgroepen de beschikking mogen hebben over welke delen van een fontcollectie en voor welke aangeleverde fonts de juiste licenties aanwezig zijn. In een aantal gevallen zijn ze zelfs voorzien van mogelijkheden online de ontbrekende licenties te verkrijgen.

2. Wat te doen met software-upgrades?

Upgrades van software mogen in een aantal gevallen uitsluitend gebruikt worden als de oude software verwijderd is. Afhankelijk van de producent hanteert men een periode waarin men de overgang naar de volgende versie moet realiseren. Indien het door omstandigheden nodig is dat men voor bepaalde activiteiten toch gebruik blijft maken van een oudere versie, en dus twee versies parallel gebruikt, verdient het aanbeveling de leverancier daarvan op de hoogte te stellen. Bij veel software eist men namelijk dat de oude versie en de digitale media

die daarvoor gebruikt werden geretourneerd worden aan de leverancier. Oude versies opslaan en/of gebruiken op een andere werkplek is meestal verboden. Digitale letterfonts kennen ook upgrades waarbij de samenstelling van de set letters gewijzigd is. Zo kunnen niet-lettersoort gebonden tekens bij een volgende versie vervangen zijn door specifieke tekens die typografisch optimaal bij de letter passen. De fontproducenten vragen veelal de oude versies te verwijderen. Bij letterfonts moeten de oude digitale dragers soms ook geretourneerd worden.

3. Zijn er gecombineerde upgraderegelingen?

Leveranciers als Adobe hanteren een regeling waarbij men vooraf afspraken kan maken over het aantal werkplekken waarvoor men multi user licenties of applicatiesoftware wil aanschaffen. Het is daarbij mogelijk combinaties van software in te zetten. Deze regelingen zijn vooral interessant voor grote bedrijven, bedrijven die sterk groeien of bedrijven met verschillende vestigingen.

De Version Upgrade Products (VUP) kunnen dan verschillende applicaties omvatten. Ook andere leden van de BSA (Business Software Alliance) kennen dergelijke regelingen.

4. Zijn de upgraderegelingen van BSA leden afwijkend?

Tot de leden van de BSA behoren o.m. Apple, Microsoft en Adobe. Apple heeft de rechten voor haar Operating Systeem en de TrueType fonttechnologie, Microsoft voor haar OS-en, diverse applicaties en OpenType. De platformonafhankelijke OpenType fonttechniek is een gezamenlijke ontwikkeling van Adobe en Microsoft. Adobe heeft de rechten voor zowel de meest gebruikte grafische toepassingssoftware als de PostScript fonttechnologie en de rechten op veel letterfonts. Aangezien Adobe deze rechten ook heeft verstrekt aan o.m. de dochterbedrijven van Agfa Monotype Corporation en Linotype Library en tegelijkertijd fontontwerpen en de digitale data daarvoor betreft van dezelfde bedrijven zal het duidelijk zijn dat Adobe ook via de BSA enige controle kan uitoefenen op de verspreiding van haar software via bedrijven als Agfa-Monotype, ITC en Linotype. Aangezien elke softwareleverancier eigen condities hanteert zijn de condities soms verschil-

lend. Adobe ziet er echter op toe dat leveranciers van haar fonts de juiste licenties hanteren en controleert ook of de rechten voor haar fonts en fonttechnologie door producenten als Agfa-Monotype, ITC en Linotype juist gehanteerd zijn. Bij het gebruik van PDF-technieken eist Adobe van haar 'third party developers' dat zij zich zowel aan technische als juridische regels houden. Adobe verwijst daarbij ook nadrukkelijk naar de rechten van de afzonderlijke fontproducenten.

5. Wat zijn fonts?

Het door elkaar gebruiken van de woorden font en lettersoort geeft soms verwarring. Elke variant van een letter wordt aangeduid door het woord 'gewicht' en voor elk gewicht heeft men een 'font' nodig. Bij dit onderwerp komt ook het begrip 'letterfamilie' voor. Wanneer men spreekt over alle varianten van bijvoorbeeld de Univers, dan gaat het over de letterfamilie Univers. Voor alle duidelijkheid wordt er op gewezen dat ook de cursieve en vette variant als aparte fonts worden aangemerkt. Ook de indelingen met kleinkapitalen of Expert-sets zijn in de PostScript uitvoering vrijwel altijd aparte fonts.

Een complete PS-letterbibliotheek kan dus bijvoorbeeld 4200 fonts en 950 letterfamilies omvatten. Bij TrueType en OpenType fonts kan men met minder fonts volstaan omdat bijvoorbeeld de kleinkapitalen en mediëvalcijfers onderdeel kunnen zijn van het reguliere font. Dergelijke Unicode fonts kennen de mogelijkheid van een vrijwel onbeperkte omvang waarbij ook Griekse, Turkse en Centraal-Europese tekens in hetzelfde font kunnen voorkomen.

6. Wat is een licentie of een gebruiksrecht voor fonts?

De eigenaar van de ontwerpen van fonts en van de digitale omschrijving van fonts geeft aan derden via de licentie het recht de fonts tijdelijk te gebruiken. Afhankelijk van de specifieke leveranciersvoorwaarden kan de licentie het recht geven de nauwkeurig omschreven fonts op een exact bepaald aantal CPU's (zowel werkplekken als uitvoerapparaten met RIP of Renderer) te mogen hanteren. De diverse leveranciers gebruiken in de voorwaarden verschillende termen en aantallen voor het aangeven van de werkingssfeer van de licentieovereenkomst.

7. Wat betekent het woord tijdelijk in de licenties?

Een licentieovereenkomst is steeds tijdelijk om het de licentiegever mogelijk te maken adequaat te reageren indien de gebruiker (licentienemer) zich niet houdt aan de aangegane verplichtingen, zoals omschreven in de licentieovereenkomst. Is dit het geval, dan kan het zelfs zo zijn dat de licentienemer de fonts en digitale data en documenten erover dient terug te geven.

8. Wat is een digitaal font en wat is fontsoftware?

Eerder is omschreven wat een font is. Een digitaal font is de omschrijving van een lettervorm. Een font heeft een variabele indeling en kan uit slechts enkele tekens bestaan, zoals een OCR-A-font, maar kan ook enige honderden tekens omvatten. De fontsoftware is nodig om de letterfonts op een bepaald platform op een specifieke manier weer te geven. Voor Postscript fonts (techniek van Adobe Systems) en voor TrueType fonts (techniek van Apple en Microsoft) is specifieke fontsoftware, gebaseerd op de operating systemen (Windows of Mac OS), nodig om de fonts te kunnen gebruiken. OpenType fonts (volgens de techniek van Adobe en Microsoft) kunnen op elk platform gebruikt worden.

9. Speelt het onderscheid Windows/Mac een rol?

Fonts kunnen als losse fonts geleverd worden op verschillende media maar ook via internet. De fonttechniek PS, TT of OT dient aangegeven te worden alsmede het Operating System.

De meeste collecties letterfonts worden geleverd op een CD-ROM, waarop vaak van de PS-fonts zowel de Windows- als de Mac-versie staan. Het is dan mogelijk om van deze letters de PS/Mac-fonts te installeren op een Macintosh en de PS/PC-fonts op een Windows computer. Soms staan op een dergelijk medium ook de TT/PC-fonts voor de Windows toepassingen. Let daarbij wel goed op dat het maximum aantal gebruikers, zoals beschreven in de licentie, niet overschreden wordt. Men kent het gebruiksrecht voor bijvoorbeeld 1, 2, 5, 10 en 20 CPU's. Bij losse fonts 1, 2 of 5. Bij compilaties en collecties 5, 10 en 20 CPU's. Op zo'n 20 CPU cd-rom staan dan bijvoorbeeld de uitvoeringen in PS/Mac, PS/PC en TT/PC.

Bij OpenType fonts speelt het OS geen enkele rol meer; deze fonts zijn platform-onafhankelijk.

B. VERHOUDING OPDRACHTGEVER/GRAFISCH BEDRIJF

10. Als de opdrachtgever of ontwerper heeft betaald voor de fonts, moet het grafisch bedrijf dan ook licenties van de fonts en de fontsoftware bezitten om de opdracht te mogen uitvoeren?

De gebruiker moet in beginsel in het bezit zijn van het gebruiksrecht van de fonts. Dat geldt dus ook voor het grafisch bedrijf of servicebureau dat de opdracht verwerkt. Als een opdrachtgever of ontwerper (de aanmaker) aan een grafmediabedrijf (de verwerker) de opdracht verleent een bepaald product te vervaardigen en daarvoor de fonts meevert, dient het grafisch bedrijf ook in het bezit te zijn van de licenties van de voor die opdracht te gebruiken fonts. Grafmediabedrijven die niet in het bezit zijn van het gebruiksrecht van door hen te verwerken fonts nemen dus met het accepteren van opdrachten met meegeleverde fonts een groot risico. Zij zijn, met andere woorden, illegaal bezig.

11. Wat zegt de licentieovereenkomst op dit punt?

In de meeste licentieovereenkomsten staat expliciet vermeld dat het de licentienemer niet is toegestaan de fonts aan derden uit te lenen. Dat geldt dus ook voor het uitlenen dan wel het ter beschikking stellen door ontwerpers aan een grafische producent. Deze bepaling is alleen dan niet van toepassing als het grafisch bedrijf een licentieovereenkomst bezit voor exact dezelfde fonts van dezelfde producent. Doorslaggevend is in dit geval de oorspronkelijke interne fontnaam van het font. De licentienemer/aanmaker moet zich er altijd van verzekeren dat de verwerker de licenties voor de te verwerken fonts heeft. In de praktijk gebeurt dat veelal nog te weinig.

12. Zijn er ook gevallen dat het grafisch bedrijf geen licentie nodig heeft ?

Het grafisch bedrijf heeft geen licenties nodig als door de opdrachtgever, of namens hem, schone films voor verdere verwerking worden aangeboden. De verwerker van digitale bestanden hoeft ook niet over de licenties te beschikken als men 'digitale schone films' aangeleverd krijgt. Men spreekt hier dan over bitmap-, CT/LW- of TIFF/IT-bestanden waarbij de complete pagina's al geript zijn bij het prepressbedrijf of bij een andere toeleverancier. Bij het aanleveren van geripte rasterbestanden kan bij de verwerker geen interpretatie (wijziging) van de fontinformatie meer plaats vinden en bestaat dus de garantie dat de verwerker niet (of nauwelijks iets) zal kunnen veranderen. Ook voor het belichten/printen van PDF-bestanden met ingesloten fonts hoeft het grafisch bedrijf meestal geen licentie te hebben voor het gebruik van de ingesloten fonts. Deze fonts moeten dan bijvoorbeeld een 'Preview and Print embedding permission' hebben. Bij vraag 22 gaan we hier in detail op in.

13. Mag een grafisch bedrijf de 'ruimte' in een licentieovereenkomst van de opdrachtgever gebruiken ?

De vraag kan opkomen of een grafisch bedrijf de reservecapaciteit mag gebruiken in een licentieovereenkomst van een opdrachtgever (aanmaker/ontwerper) die om wat voor reden dan ook maar ten dele van de omvang van die overeenkomst gebruik kan maken. Dat is echter in geen geval toegestaan. De licentieovereenkomst staat steeds op naam van een specifiek bedrijf. Er zijn in zeer beperkte mate '2-bedrijven licenties' in omloop. De beide bedrijven ondertekenen dan elk afzonderlijk daartoe een aparte overeenkomst voor het gebruik van een specifieke lettersoort of letterfamilie. Ook bij een zogenaamde 'serviceovereenkomst voor fonts' tekenen zowel de aanmaker als de verwerker de door de fontproducent verstrekte licentie voor het gebruik van de identieke fonts.

C. TOEPASSING VAN DE LICENTIEOVEREENKOMST IN GRAFIMEDIABEDRIJVEN

14. Wat is een multi user licentie of MUL?

Een multi user licentie is een gebruiksrecht, waarmee het gebruik wordt geregeld van fonts en fontsoftware op meer werkplekken en/of printers op één locatie c.q. in één onderneming dan is vermeld in de standaard licentieovereenkomst. Als de standaardlevering betrekking heeft op 5 CPU's is voor het gebruik op meer dan 5 CPU's dus een MUL nodig. De omvang van een standaardlicentie kan per producent verschillen. Die licentie heeft soms ook betrekking op het aantal maximaal toelaatbare uitvoerapparaten.

15. Wat is een multi site licentie of MSL?

Het gebruiksrecht van fonts is gebonden aan één bedrijf en één locatie. Groepen ondernemingen die over meerdere locaties beschikken en een juridisch eenheid vormen, kunnen een combinatie van multi user licentie en multi site licentie verkrijgen. In een overeenkomst worden dan de vestigingsplaatsen en het aantal in gebruik zijnde apparaten per vestiging opgenomen. Het hoofdkantoor/de hoofdvestiging is de licentienemer, die tekent voor het totaal. Voor internationaal werkende bedrijven bestaan er internationale multi site licenties. De condities voor dergelijke overeenkomsten kunnen per fontproducent verschillen.

16. Wat moet het grafisch bedrijf doen als er meerdere platforms in gebruik zijn?

In de praktijk is bekend dat er softwarepakketten beschikbaar zijn waarmee men snel een meegeleverd PS/PC-font kan omzetten naar het PS/Mac-formaat. Of van PostScript naar TrueType. Dergelijke pakketten zijn dus vooral handig om snel naar een ander formaat om te zetten als van het betreffende font de software voor een van de twee systemen niet voorhanden is. In het algemeen is dit converteren echter niet toegestaan als men niet in het bezit is van de benodigde licenties voor de verschillende soorten fontsoftware en de verschillende plat-

forms. Verder bestaat bij gebruik van een dergelijk omzettingpakket het risico dat een deel van de benodigde digitale letterinformatie in het geconverteerde font ontbreekt en de outlinevorm aanzienlijk gewijzigd wordt met alle problemen van dien voor de kwaliteit van de verdere productie. Bij PDF-bestanden zijn dergelijke fonts ook technisch niet toegestaan. OpenType fonts kunnen op beide platforms verwerkt worden.

17. Kan een medewerker van het grafisch bedrijf thuis op een PC of laptop fonts gebruiken waarvoor de onderneming licenties heeft?

Deze vraag kan niet zonder meer met ja of neen worden beantwoord. In het algemeen staan de licentiegevers toe dat de fonts ook thuis geïnstalleerd en gebruikt worden mits de betreffende bediener zelf dan ook thuis en niet op de werkplek aanwezig is. Het is bovendien niet toegestaan dat andere personen toegang tot die fonts op de thuiscomputer hebben. Ook niet dat andere bedieners tegelijkertijd op de bedrijfscomputer over de fonts kunnen beschikken. Over dit onderwerp hebben de producenten vaak specifieke bepalingen in de voorwaarden opgenomen.

D. FONTS VOOR SPECIFIEKE TOEPASSINGEN

18. Dient men ook een licentie voor een font te bezitten voor een huisstijlletter van een klant?

Hier geldt de algemene regel dat men over de licentie voor te verwerken fonts moet beschikken, ook als de klant/opdrachtgever de speciale fonts in eigendom heeft en meelevert. In vrijwel alle gevallen zal de opdrachtgever behulpzaam zijn bij het verkrijgen van de benodigde speciale licenties. Is voor de huisstijlletter uitsluitend een speciale diktetabel gehanteerd en zijn de naam en de trademarks van het font niet gewijzigd dan is meestal het bezit van de licentie voor de standaarduitvoering van dat bewuste font voldoende. Als de ontwerper

of opdrachtgever het font wijzigt en de fontnaam ook aanpast dient hij daartoe schriftelijke toestemming van de oorspronkelijke licentiegever te hebben en dient de verwerker ook aanvullende licenties voor deze letters te bezitten. De fonts zijn immers ook wat betreft de inhoud gewijzigd.

19. Wat zijn ‘fonts op afroep’, vrijgemaakte en niet-vrijgemaakte fonts?

Van vrijgemaakte fonts is sprake als de gebruiker de gehele aangeschafte fontcollectie zonder verdere tussenkomst kan gebruiken. Afhankelijk van het soort werk en/of de grootte van de onderneming zal het echter niet altijd nodig zijn om een complete letterbibliotheek aan te schaffen. Daarom hebben de leveranciers het mogelijk gemaakt om ‘fonts op afroep’ te kunnen kopen. In dit geval wordt wel de CD ROM met de hele collectie aangeschaft maar is voor het kunnen gebruiken van een bepaald font en de daarbij behorende fontsoftware een speciale vrijmaakcode nodig. Dergelijke CD ROM's zijn in de beide platform-uitvoeringen verkrijgbaar. Over het algemeen is deze methode van werken duurder dan het in een keer aanschaffen van de gehele collectie. Naast een hogere prijs per font zijn ook nog de zogenoemde vrijmaak- en /of administratiekosten verschuldigd. Diverse fontproducenten bieden ook fonts aan die via internet besteld en gedownload kunnen worden. De producenten hebben naast de grote collecties ook kleinere collecties CD-ROM fonts samengesteld. Ze zijn in multi platform en single platform-uitvoering verkrijgbaar.

20. Wat zijn ‘embedded’ fonts?

Onder ‘embedded’ fonts worden verstaan die fonts die bijvoorbeeld bij de productie voor druk- en printwerk een integraal onderdeel zijn van het bestand waarin zij zijn opgenomen. Dat kan een EPS, ‘PS print stream’ bestand of PDF zijn. Bij specifieke uitvoeringen zoals ADS heeft men door middel van een speciale versleutelingstechniek (encryption) het onmogelijk gemaakt de fonts uit het PS-bestand te verwijderen. Bij andere uitvoeringen kan dat wel. Als een opdrachtgever een PS-bestand aanlevert met zogenoemde ‘embedded

& encrypted' fonts en het grafisch bedrijf ook geen tekstbewerkingen toepast, dan is meestal geen extra licentie nodig. Daarbij geldt echter wel de nadrukkelijke voorwaarde dat de licentiegever het 'embedden' van zijn fonts als speciale techniek heeft toegestaan. Als een opdrachtgever een PDF-bestand aanlevert met 'embedded' fonts en het grafisch bedrijf wél tekstbewerkingen toepast, dan heeft het grafisch bedrijf vrijwel altijd een normale licentie voor de betreffende fonts nodig. Soms heeft de verwerker ook bij 'volledig drukgereed' bestanden, waar dus geen correctie meer nodig is, toch licenties nodig om de bestanden met dergelijke fonts te mogen verwerken. Ontwerpers en prepressbedrijven die ook PDF's voor niet-grafische druk- en printproducten maken dienen er rekening mee te houden dat verschillende fontproducenten aanvullende licenties vragen voor het gebruik van hun fonts voor 'commercial products'. U moet dan denken aan e-books, e-magazines en PDF's die men tegen betaling via internet kan downloaden. In vraag 28 komen we daarop terug.

21. Wat is een voorbeeld van het gebruik van 'embedded' fonts?

Fonts kan men embedden in bestanden als Word, PowerPoint, Flash e.d. Ontwerpers dienen met de beperkingen in dergelijke bestanden rekening te houden. De uitwisseling van dergelijk bestanden met embedded fonts is aan strenge regels gebonden. 'Embedded' fonts worden onder meer gebruikt bij het uitwisselen van grafische digitale bestanden tussen marktpartijen via een bepaalde gesloten systematiek. Dat kan o.a. met behulp van gecontroleerde bestandstransfersystemen. Ze worden bijvoorbeeld gebruikt voor het uitwisselen van digitaal advertentiemateriaal tussen reclamebureaus en krantenbedrijven of uitgeverijen en drukkers. En dat volgens nauwkeurig omschreven standaarden. Het gaat daarbij altijd om volledig drukgereede bestanden waarin geen correctie meer mogelijk is en waarbij de fonts niet compleet in de bestanden opgenomen worden. Tegenwoordig hanteert men veel bestanden die gemaakt zijn volgens PDF/X-1a, PDF/X-3 en de afgeleide Certified PDF-bestanden. Bij enige uitvoeringen gaat men er vanuit dat de fonts 'subsetted 100%' in het bestand opgenomen zijn en dat correctie bij de verwerker, onder normale omstandigheden, niet uitgevoerd

hoeft te worden. Bij andere uitvoeringen van PDF staat men het aanbrengen van correctie door de verwerker wel toe indien de fabrikant van de bewuste fonts dit toestaat en de fonts ook aanwezig zijn op de computer.

22. Hoe kan men fonts in een PDF-bestand 'embedden'?

Men kan fonts op verschillende technische manieren embedden. Sommige fonts zijn ook voorzien van digitale kenmerken waardoor het mogelijk is vast te stellen of een font ingesloten kan worden. Oudere fonts kennen dergelijke faciliteiten niet. Daarnaast zijn er voor het embedden bij PDF ook puur juridische beperkingen. Die worden bepaald door zowel de producent van de embeddings-techniek (in dit geval bijvoorbeeld Adobe) als door de producent van de fonts. Dat kan wederom Adobe zijn maar ook een van de vele andere fontproducenten. Niet iedere fontontwerper of fontproducent geeft toestemming voor het 'embedden' van zijn fonts. Ook al ontbreekt de technische instelling om een dergelijke embedding te voorkomen: het kan wel, maar het mag niet. In de meeste gevallen is het subsetten van de fonts met de instelling 'Subset 100%' in een PDF-bestand voor druk- en printwerk echter wel toegestaan.

Bij het op deze manier subsetten worden uitsluitend de gebruikte lettertekens van de fonts ingesloten. Verschillende in het font aanwezige tabellen worden bewust niet ingesloten omdat de vormen van de pagina's, woorden en regels (de regeleindes zijn immers al bekend) vastliggen. Dergelijke 'subsetted' fonts zijn daarom ook zeer compact in omvang. En dat is handig voor een snelle bestands-uitwisseling.

Bij enkele kleine fontproducenten geldt op dit moment echter nog een compleet verbod voor zowel het embedden bij de aanmaak van de PDF als bij het corrigeren met behulp van fonts door de verwerker. Bovendien zijn er een aantal fonts die niet in een PDF opgenomen mogen worden. U moet hierbij denken aan bijvoorbeeld niet-Romaanse fonts waarvan de aanschafwaarde extreem hoog is. Door de elektronische controlemogelijkheden (de zogenaamde flag: het embeddingspermissiekenmerk) kan de licentiegever voorkomen dat een dergelijk font kan worden ingesloten. Andere fontproducenten die het embedden van fonts in

een PDF toestaan, eisen daarbij wel dat de verwerker ook over een licentie voor de betreffende fonts beschikt. Dat is, in dat geval althans, onafhankelijk van de soort werkzaamheden die de verwerker aan een dergelijk bestand moet doen. De EULA van de fontproducent geeft daarover uitkomst.

23. Wat verstaat men onder het 'editten' van PDF-bestanden?

Onder het 'editten' van een PDF-bestand wordt verstaan het aanbrengen van veranderingen in tekst en/of beeld. Daarbij onderscheidt men bestanden als PDF Forms waarbij teksten in een formulier of ander document ingevoerd kunnen worden. De tweede vorm van editten is het aanbrengen van opmerkingen, notities of 'free-text' annotaties. Dat zijn bijvoorbeeld de notities bij een PDF-beoordelingsbestand. Voor beide vormen kent men de zogenaamde 'editable fonts'. Ze zijn daarbij embedded en kunnen voor tekstinvoer en -wijziging gebruikt worden. De derde soort van PDF is de voor druk- en commercieel printwerk geschikte uitvoering. Voor het veranderen van tekst in een dergelijk PDF-bestand voor drukwerk en printproducten heeft men voor het te wijzigen font een aanvullende licentie nodig. Bovendien wordt voor deze correcties niet het ingesloten font gebruikt maar dienen de complete fonts op de computer, die voor die wijzigingen gebruikt wordt, geïnstalleerd te zijn. Bij drukgerede bestanden zoals PDF/X-3 hanteert men voor de fonts altijd de instelling 'subset 100%'. Alle fonts worden subsetted ingesloten, de bestanden zijn compact en bij een eventuele correctie bij de verwerker dienen de fonts daarvoor toch apart meegeleverd te worden. Tenzij ze voor dat doel al op de CPU staan. De fonts bij de aanmaker en de verwerker kunnen van het type 'preview & print' zijn. Ook zogenaamde 'editable' fonts kunnen voor dat doel ingezet worden. Bij correctie in bijvoorbeeld PDF/X-3 of Certified PDF dienen ze ook op de computer bij de verwerker aanwezig te zijn. Een drukkerij dient daarvoor dan zelf ook over de juiste licenties te beschikken. Fonts zijn dus pas niet meer bij de drukker of het printbedrijf nodig als men van alle klanten alle bestanden als PDF, Certified PDF of PDF/X aangeleverd krijgt waarbij alle fonts 'Subsetted 100%' ingevoegd zijn en er ook nooit meer aanvullende correctie nodig is. Adobe vervaardigde onlangs een document

dat de technische details van het embedden beschrijft. Het gaat hier om de 'Font Embedding Guidelines', Technical Note nummer 5147 van 2 december 2003.

E. SPECIFIEKE SITUATIES

24. Is het gebruiksrecht van een font over te dragen aan derden?

In beginsel is het gebruiksrecht voor een los font niet overdraagbaar. De licentie voor de hele bibliotheek of compilatie is, afhankelijk van de licentiegever, in sommige gevallen wel overdraagbaar. Daar dient een schriftelijke toestemming van de licentiegever voor aanwezig te zijn. Er zijn licentiegevers die daarbij eisen dat zowel de licentiegever, de oude licentienemer als de nieuwe licentienemer een schriftelijke overeenkomst tot overdracht van fonts en fontsoftware tekenen. Dit punt is van groot belang bij de overname van een onderneming of bij aankoop van goederen uit een faillissement. De oude licentienemer dient schriftelijk te verklaren dat er geen bestanden met fonts en fontsoftware, documentatie en bestanden op CPU's en/of andere digitale dragers achter zijn gebleven. Betrokken bedrijf dient ook te verklaren dat men verantwoordelijk is voor eventuele vervolgschade.

25. Hoe komt het dat er in de Adobe bibliotheek letters voorkomen die ook bij Linotype en Agfa-Monotype voorkomen?

Agfa-Monotype, Linotype Library en Adobe Systems hebben in de tachtiger jaren overeenkomsten gesloten om over en weer fonts te distribueren. Een deel van de fonts van International Typeface Corporation worden ook door deze 3 leveranciers gedistribueerd. Naar schatting zijn er nu meer dan 18.000 professioneel te gebruiken letterfonts in omloop, verdeeld over de belangrijkste leveranciers. Daarnaast zijn er ook nog eens ruim twaalfduizend gespecialiseerde fonts van meestal kleinere fontproducenten die op beperktere schaal voorkomen.

F. PRAKTISCHE TOEPASSING

26. Wat is samenvattend in dit verband nu illegaal en legaal?

Fontsoftware en softwarepakketten die van anderen zijn verkregen of geleend en waarvoor geen originele op eigen naam gestelde facturen beschikbaar zijn, gelden als illegaal. Het grafisch bedrijf dat fonts gebruikt moet aan de hand van originele, op zijn naam gestelde, facturen kunnen aantonen dat men rechtmatig het gebruiksrecht heeft verkregen van de fonts en fontsoftware die voorkomen op de apparatuur in de onderneming. Het is aan te raden dat de opdrachtgever nagaat of het grafisch bedrijf in het bezit is van de benodigde licenties. Diverse fontproducenten eisen van de gebruikers dat zij de verwerkers van hun bestanden informeren dat het corrigeren van deze bestanden uitsluitend mag indien de verwerkers over de legale rechten van deze fonts beschikken.

27. Hoe moeten we nu handelen met meegeleverde fonts?

Om tot een goed grafisch product te komen is het vaak verstandig en noodzakelijk gebruik te maken van de meegeleverde fonts. Dit voorkomt bijvoorbeeld het verlopen van teksten. Het gebruik van deze meegeleverde fonts is echter alleen maar toegestaan als het grafisch bedrijf zelf over de licenties van de meegeleverde fonts beschikt. Bij het meeleveren van fonts om PDF's voor drukwerkproductie te kunnen corrigeren is hetzelfde van toepassing. Zowel de aanmaker als de verwerker dienen de gebruiksrechten van deze fonts te bezitten. Verwerkers die PDF-bestanden in het geheel niet corrigeren hoeven, bij het gebruik van fonts van een groot aantal fontproducenten, niet over dergelijke licenties te beschikken.

Enige fontleveranciers eisen echter dat voor de fonts die zo verwerkt worden er ook nog aanvullende licenties bij de verwerker aanwezig zijn. Ondanks dat er geen wijzigingen in dergelijke bestanden nodig zijn geeft de bewuste fontproducent uitsluitend toestemming tot embedden als ook de verwerker daarvoor de benodigde fontlicenties heeft. Het is in die gevallen zelfs zo dat de aanmaker erop moet toezien dat de verwerker dergelijke rechten heeft verkregen.

De aanmaker is in dat geval verantwoordelijk voor de aanwezigheid van dergelijke licenties bij de verwerker en dient de aanschaf van die licenties ook zelf te regelen. Als drukker van dergelijke opdrachten kan men een dergelijke licentie ook uitsluitend met medewerking van de aanmaker verkrijgen. Dergelijke licenties zijn minder kostbaar dan de licenties voor een gewoon font. Men mag ze echter uitsluitend voor die specifieke klant gebruiken. Deze verwerker- of uitdraaiovereenkomsten worden toegepast bij relatief dure fonts en voor specifieke toepassingen.

G. MULTIMEDIA TOEPASSINGEN

28. Wat geldt er voor webproducten en andere PDF-toepassingen?

Zoals wij reeds bij vraag 21 meldden kan men fonts ook ‘embedden’ in niet-grafische bestanden.

Dat kunnen PDF's zijn die bijvoorbeeld vanaf een website opgevraagd kunnen worden. Diverse fontproducenten verbieden het gebruik van hun fonts voor dit doel tenzij men over een aanvullende licentie voor de gebruikte fonts beschikt. Daarbij hanteren diverse fontproducenten ook een licentie voor ‘commercial products’; dat zijn PDF-bestanden waarvoor de ontvanger bijvoorbeeld een vergoeding betaalt. U moet dan denken aan e-books, e-magazines maar ook aan redactionele uitgaven als dagbladen, tijdschriften en onderzoeksrapporten. Voor die fontproducenten is het criterium of er voor de bewuste PDF's betaald moet worden of dat er een vorm van ‘waardevermeerdering’ ontstaat. Het verdient aanbeveling hierop te letten indien men bijvoorbeeld crossmediaproducten maakt voor print en web. Letterfonts kan men ook embedden in WEFT-(Web Embedding Font Tools), SVG-(Scalable Vector Graphics) of SWF-bestanden zoals Flash. Ook met CSS-tags kan men fonts voor webtoepassingen embedden. Voor de op die manier embedded fonts dient men veelal aanvullende licenties aan te schaffen. Ook voor fonts die gebruikt worden in producten die men maakt voor

verspreiding via een intranet en internet zoals Microsoft Office en PowerPoint bestanden dienen de juiste fontlicenties aanwezig te zijn. Voor de standaardfonts zijn die meestal wel aanwezig, voor huisstijltoepassingen niet.

De meeste fontproducenten staan toe dat er van hun fonts bitmapafbeeldingen voor schermrepresentatie gemaakt worden. Die werkwijze is vergelijkbaar met het maken van een outline via Illustrator. Ook dan is er meestal geen licentie nodig voor de verdere verspreiding van de verkregen vorm. De van een letter vervaardigde bitmapfonts mogen meestal niet als losse fonts gedistribueerd worden. Enige fontproducenten maken echter ook speciale bitmapfonts voor schermtoepassingen waarvoor bijzondere licentieregelingen gelden.

29. Wat zijn fonts met een 'editable embedding' toestemming?

Bij vraag 23 bespraken wij ook de 'editable' fonts. Adobe heeft een deel van haar fontcollectie voorzien van dit embeddingspermissiekenmerk. Dergelijke fonts mogen in een PDF-bestand voor multimedia- of webtoepassing gebruikt worden, waarbij de ontvanger de fonts mag editten zonder over de aanvullende licenties te beschikken. De meest gebruikte toepassing van het embedden van fonts is in PDF-formulieren of een van de varianten daarvan die door verschillende softwareproducenten in omloop gebracht worden. Dit zijn ideale hulpmiddelen voor het genereren van documenten, de verzending, de verwerking en de opslag. Amerikaanse belastingformulieren worden op die manier gemaakt en ingevuld. Maar ook veel vragenformulieren voor elektronische verwerking zijn op deze techniek gebaseerd. Om dergelijke formulieren in te kunnen vullen maakt men gebruik van volledig embedded fonts. Die dienen van het type 'editable embedding' te zijn. Datzelfde geldt voor de notities of 'free-text notations' die men bij een normaal PDF-bestand kan aanbrenge. Daartoe worden meestal enkele standaardfonts embedded ingesloten. Indien er andere fontsoorten nodig zijn dienen ook zij van het type 'editable embedding' te zijn. Acrobat controleert de in te sluiten fonts op dat kenmerk. Bij enkele fontsoorten is een dergelijke controle echter (nog) niet mogelijk. De gebruiker dient daarom zelf toe te zien of de in te sluiten fonts aan die bewuste voorwaarde voldoen.

H. AANVULLENDE INFORMATIE

30. Waar kunnen we meer informatie krijgen?

Informatie over dit onderwerp is beschikbaar bij diverse instanties. De verschillende distributie-organisaties voor applicatiesoftware en letterfonts stellen ook uitvoerige informatie over de door hen gevoerde producten ter beschikking. Het is belangrijk dat u de EULA's (End User License Agreements) van de verschillende producenten van de door u gebruikte software en fonts raadpleegt. De afdeling Ledenservice van de Koninklijke KVGO (tel. 020 543 56 80, of e-mail: ledenservice@kvgo.nl) geeft uitsluitsel en beantwoordt ook vragen van haar leden over dit onderwerp. OPPO-MMBO geeft haar leden informatie via de website www.oppo-mmbo.nl.

Colofon

Uitgave:

Koninklijke KVGGO

Startbaan 10, 1185 XR Amstelveen

Postbus 220, 1180 AE Amstelveen

T 020-543 56 78

F 020-543 54 75

E info@kvgo.nl

I www.kvgo.nl

OPPO-MMBO

Organisatie van Prepress/Prepublishing Ondernemingen -

MultiMedia BrancheOrganisatie

Startbaan 10, 1185 XR Amstelveen

Postbus 220, 1180 AE Amstelveen

T 020-543 55 42

F 020-543 55 35

E info@oppo-mmbo.nl

I www.oppo-mmbo.nl

Samenstelling: ir. Arjen Molendijk, OPPO-MMBO

Tekst: Henk Gianotten, Giarte Media Group BV, Amsterdam

Vormgeving: Floor Gianotten, DesignFloor, Rotterdam

Drukkerij: Jurriaans Lindenbaum Grafimedia, Amsterdam

**Deze documentatie kwam mede tot stand dankzij de
medewerking van:**

Adobe Systems Benelux BV

Agfa-Gevaert BV / Agfa Monotype Typography

Linotype Library GmbH

Trademarks:

Acrobat, Adobe, Adobe Type Manager and PostScript are trademarks of Adobe Systems Incorporated. Agfa, Agfa-Monotype, Agfa Monotype Typography and Monotype are trademarks of Agfa. Apple, Macintosh and TrueType are registered trademarks of Apple Computer Incorporated. ITC is a trademark of International Typeface Corporation. Microsoft, OpenType and Windows are registered trademarks of Microsoft Corporation. Linotype, LinoType, Linotype Library and PMN Caecillia are trademarks of Heidelberg Druckmaschinen AG which may be registered in certain jurisdictions, exclusively licensed through Linotype Library GmbH, a wholly owned subsidiary of Heidelberg Druckmaschinen AG.

De eerste versie van deze documentatie kwam in 1999 tot stand. In 2001 werd er een aangepaste versie gepubliceerd in het kader van de overeenkomst met de Business Software Alliance (Benelux) te Amsterdam. Beide documenten zijn gepubliceerd in gedrukte vorm en als PDF. De Engelse vertaling werd als PDF ook gedistribueerd onder de buitenlandse zusterorganisaties van KVGGO en OPPO-MMBO. Fontproducenten en distributeurs hanteren dit document bij de uitleg van fontlicentieregelingen terwijl Nederlandse en Vlaamse drukkers en prepress-bedrijven het document hanteren in hun contacten met Engelstalige afnemers. Deze herziene versie met o.a. de gewijzigde condities voor het embedden en editten in PDF werd in het voorjaar van 2004 uitgebracht.

Koninklijke KVG O

Startbaan 10, 1185 XR Amstelveen

Postbus 220, 1180 AE Amstelveen

T 020-543 56 78

F 020-543 54 75

E info@kvgo.nl

I www.kvgo.nl

Organisatie van Prepress/

Prepublishing Ondernemingen -

MultiMedia BrancheOrganisatie

Startbaan 10, 1185 XR Amstelveen

Postbus 220, 1180 AE Amstelveen

T 020-543 55 42

F 020-543 55 35

E info@oppo-mmbo.nl

I www.oppo-mmbo.nl

USIEF, NIET-OVERDRAAG
EN TIJDE VAN DE LEVER
E TE INSTALLEREN OP E
GEBRUIK VAN DE FONTSO
INSTALLEREN OP ÉÉN LO
RMANENTE INSTALLATI
S. GEBRUIK VAN DE FON
AROP DE FONTSOFTWA
G DE FONTSOFTWARE O
TWEEDE COMPUTER MA
DOORSPRONKELIJKE WER
ËREN OP MEER APPARA
OPIE-EXEMPLAAR VOOR